

Als wij niet waakzaam zijn... (2000)

Geëmancipeerde vrouwen in gesprek over kritisch ouder worden

Susanne Tennekes

Centraal Weekblad, 23 juni 2000

Ouder worden, hoe doe je dat?

Alleen, of met partner, met of zonder (klein)kinderen, met veel of met weinig geld, met of zonder kerk, gezond of ziek?

In een tijd waarin vergrijzing meer en meer als een maatschappelijk probleem wordt gezien, zoekt een groep feministisch geïnspireerde, kerkelijk actieve vrouwen naar manieren om kritisch oud te worden. Zij willen bewuste keuzes blijven maken, zoals zij dat altijd hebben gedaan. Eén van deze vrouwen, Sieth Delhaas (62), schreef hierover een boek en geeft ook regelmatig lezingen in het land.

foto: Elzebet Veenendaal

De samenleving bereidt zich voor op de vergrijzing. De overheid stippelt beleid uit. Het bedrijfsleven vraagt zich af welke producten goed bij ouderen in de markt liggen. Maar hoe kijken de ouderen zelf tegen hun leven aan? Hoe willen zij hun leven vormgeven in de volgende fase? Vragen die voor vrouwen die betrokken raakten bij de tweede feministische golf vanaf de jaren zeventig, nog eens extra belangrijk zijn om over na te denken. Zij zijn immers, ook nu zij ouder worden, pioniers. Zij zijn de eerste vrouwen die het terrein van de ouderdom betreden met het feministisch bewustzijn in hun bagage. Hoe kun je in de nieuwe levensfase je kritische levenshouding trouw blijven? Waar haal je je inspiratie vandaan?

Negen vrouwen vormden een werkgroep, genaamd 'Overleven door vriendinnen'. Zij kwamen vijf jaar lang regelmatig bij elkaar om over thema's als welzijn, materiële zaken, geloven en politiek te praten. Naar aanleiding van de gesprekken schreef één van hen, Sieth Delhaas, het boek *Vrouwen van dagen* (uitg. Narratio, 1999). Naast de ervaringen uit de werkgroep komen ook de resultaten van een enquête aan de orde die onder 85 vrouwen werd gehouden. Het boek beleefde binnen een half jaar een tweede druk. Al snel werden er verschillende werkdagen over het thema georganiseerd. Kennelijk raakte het boek een snaar bij veel ouder wordende vrouwen.

Gereformeerde kaders

Zoals voor veel vrouwen van haar generatie geldt, zorgde de vrouwenbeweging voor een omslag in het leven van Sieth Delhaas.

“Van het feminisme heb ik geleerd om bewust keuzes te maken. Niet dat ik daarvoor niet nadacht. Toen ik in 1959 ging trouwen, had ik met de dominee een uitvoerig gesprek omdat ik geen gehoorzaamheid aan mijn man wilde beloven zoals toen in het kerkelijk

huwelijksformulier stond. Dat vond ik achterhaald. Zo bleef ik ook werken tot de geboorte van mijn eerste kind. En dat in een tijd waarin het kostwinnersbeginsel nog van kracht was: werkgevers hadden het recht om vrouwen te ontslaan zodra zij trouwden.”

“Ik was dus behoorlijk geëmancipeerd. Toch bewoog ik nog lange tijd binnen de gereformeerde kaders. Het gezag van de belijdenis en de bijbel bleef voor mij tot het eind van de jaren zestig min of meer overeind. Je moest het eenvoudigweg aannemen. Kritisch nadenken werd binnen mijn kerkelijke kring niet aangemoedigd. Toen ik in 1977 voor het eerst de feministisch theologe Catharine Halkes in een NCRV-programma op de radio hoorde, was ik als door de bliksem getroffen. Dit is het, dacht ik. Door het feminisme leerde ik dat je zelf verantwoordelijk bent voor je daden en keuzes. Je kunt ze niet afschuiven op de gereformeerde traditie of op de bijbel. Het feminisme leerde me kritisch na te denken en eigen verantwoordelijkheid te nemen.”

Verpleegtehuis

In de jaren zeventig en tachtig werden veel vanzelfsprekendheden doorbroken. Veel van wat algemeen geldend was voor de samenleving, bleek niet in overeenstemming te zijn met de feitelijke ervaringen van vrouwen.

“Begin jaren tachtig werkte ik aan een boekje over pastoraat binnen huwelijk en relaties *Blikopener*. Binnen de kerk stond het pastoraat hoog aangeschreven. Maar uit gesprekken met vrouwen bleek dat de problemen binnen huwelijk en gezin in het pastoraat meestal werden afgedekt. Het gezin was heilig en naar wat vrouwen daarin meemaakten, werd nauwelijks geluisterd. Dat die ervaringen naar buiten werden gebracht, was heel belangrijk.”

Het boek *Vrouwen van dagen* is ontstaan vanuit hetzelfde idee: de ervaringen van kritische vrouwen moeten een plek krijgen.

“Ik ben heel blij met de groep van negen vriendinnen. In de afgelopen jaren hebben wij elkaar bevraagd en geïnspireerd. Maar de 85 vrouwen die de enquête hebben ingevuld, hebben dat in hun eentje aan ‘hun keukentafel’ moeten doen. Ik hoop dat door dit boek vrouwen die zich betrokken voelen of actief geweest zijn binnen de tweede feministische golf, bevestigd worden in de kritische houding die zij al hebben.”

Delhaas geeft een voorbeeld waarop die houding doorwerkt in nieuwe situaties.

“Een vrouw uit de werkgroep werd een paar jaar geleden geopereerd aan haar heup. Haar dochters hadden een gezin en een baan, dus regelde zij een plekje in een verpleegtehuis zolang zij nog niet voor zichzelf kon zorgen. Na de operatie werd zij op zo’n slechte kamer geplaatst – half duister, boven een machinekamer, niemand die de eerste dag naar haar omkeek – totdat zij haar schoonzoon belde om haar op te komen halen. Ze schreef een brief aan de directie van het huis. De directie reageerde beschaamd. Door deze kritiek werd zij geconfronteerd met de gang van zaken binnen haar dit verpleegtehuis. Op die manier zetten wij voort wat wij altijd al deden: dit soort zaken niet accepteren en ze neerleggen op de plek waar ze thuis horen. Niet omdat jij het toevallig niet naar je zin hebt, maar omdat als jij daar slecht ligt, het met anderen niet veel beter zal zijn. De solidariteit met mensen die het moeilijker hebben, is een levenshouding die je niet snel meer loslaat.”

Ondersteuning en inspiratie om kritisch ouder te worden vindt Delhaas binnen de werkgroep en in feministische boeken. In haar directe omgeving zijn er nauwelijks vrouwen in wie zij geestverwanten vindt. Ook haar plaatselijke kerk biedt geen geestelijk onderdak.

“Eind jaren negentig het ik de beslissing genomen om niet meer naar de kerk te gaan. Ik ben nog wel ingeschreven en betaal mijn bijdrage. Dan kan ik, als het nodig is, nog eens meepraten. Je kunt heel lang zeggen: ik kom niet alleen naar de kerk om iets te halen maar ook om iets te brengen. Maar als ik eerlijk ben, word ik niet ‘gesticht’ in de kerk, om het ouderwets te zeggen. Sinds ik bij feministische theologie betrokken ben geraakt, is er een ontwortelingsproces op gang gekomen. Dat klinkt misschien negatief, maar wat ontworteld wordt, is door levenservaringen toe aan afsterven.”

“In de plaats daarvan ontstaat er iets anders. De vormen laat ik achter, maar de kern neem ik wel mee. Wat die kern is, kan ik niet kort en krachtig samenvatten. Dat waren we als gereformeerden natuurlijk wel gewend: wij hadden een confessie. Wilde je bij de club horen, dan werd je geacht daar ja op te zeggen. Daarvan heb ik mij geleidelijk gedistantieerd. Hoe het dan wel moet? Ik denk dat we veel meer met lege handen moeten durven blijven staan. Zekerheden zijn er niet. Het zal misschien niet meer zijn dan wat ‘vindplaatsen’ van het goddelijke, hier en daar.”

Beleidsontwikkeling

Richtingaanwijzers worden ook in het boek niet gegeven. Vrouwen worden aangemoedigd om elkaar op te zoeken en in gesprek te gaan. Delhaas geeft aan het boek nog een heel ander vervolg. Zij heeft besloten om haar afstudeerscriptie cultuurwetenschappen over kritisch ouder worden te schrijven.

“Er wordt op het ogenblik veel aan beleidsontwikkeling gedaan. Zo loopt er aan de Vrije Universiteit een groot project in opdracht van de overheid. Toen ik een aantal teksten uit dat project onder ogen kreeg, was ik verbijsterd: binnen het onderzoek wordt er geen onderscheid gemaakt tussen het verleden van mannen en vrouwen. Terwijl vrouwen die nu oud worden, voor het grootste deel ook in hun ouderdom de gevolgen ondervinden van het kostwinnersbeginsel. Dat wil zeggen dat zij geen eigen inkomen hebben kunnen verwerven en door hun taak in de huishouding afhankelijk waren of zijn van het inkomen van de partner.”

“Drie van de negen vrouwen van onze werkgroep waren arm. Doordat zij na een echtscheiding in ‘de bijstand’ kwamen, hebben zij het nu nog heel krap. En dat in een tijd dat er steeds meer sprake is van een ontwikkeling naar het ‘inkopen van zorg’. De positie van vrouwen is nog steeds niet voldoende veilig gesteld. Als wij niet waakzaam zijn, zou de maatschappij op een aantal punten kunnen terugvallen in posities die juist door de inspanningen van de vrouwenbeweging veranderd zijn. De ingesleten visie over de rol van mannen en vrouwen in onze maatschappij is ook als het om ouder worden gaat, nog steeds niet uit de hoofden van de doorsnee Nederlander verdwenen.”